

УДК 377(045)

DOI 10.31494/2412-9208-2021-1-3-82-89

**FUNCTIONS OF PROFESSIONAL TRAINING OF STUDENTS
OF PROFESSIONAL AND TECHNICAL EDUCATION INSTITUTIONS**

**ФУНКЦІЇ ПРОФЕСІЙНОГО НАВЧАННЯ УЧНІВ
ЗАКЛАДІВ ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ОСВІТИ**

Vlada MARKOVA,

Candidate of Pedagogical Sciences,
Associate Professor

wlada.markova2017@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-1594-0364>

Влада МАРКОВА,

кандидат педагогічних наук,
доцент

Mariia MEFANIK,

Candidate of Pedagogical Sciences,
Senior lecturer

mefanikms@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-6606-6323>

Марія МЕФАНІК,

кандидат педагогічних наук,
старший викладач

*Ukrainian Engineering and
Pedagogical Academy,
✉ 16, University St., Kharkiv,
61003*

*Українська інженерно-педагогічна
академія
✉ вул. Університетська, 16,
м.Харків, 61003*

Original manuscript received: December 01, 2021

Revised manuscript accepted: December 20, 2021

ABSTRACT

The article analyzes the functions of vocational training of students of vocational education institutions. The analysis showed that it is possible to distinguish the following functions: cognitive function, personality development function, socialization function, cultural-humanistic function and technological function.

Given the above, the implementation of the functions defined by scientists is entrusted directly to specific institutions that are specially created in the system of vocational education as "educational institutions that meet the needs of citizens in quality vocational education, mastery of working professions, qualifications, specialties according to their interests, state of health, abilities".

It is investigated that vocational education is the only field that specializes in the reproduction of the leading component - skilled workers for all branches of intangible and tangible production, as well as for various types of production activities of the future specialist.

It is noted that the modern system of vocational education is branched with established traditions, which at the present stage is in a state of restructuring and reorientation in accordance with the requirements of society and the state, trends in such education abroad, new socio-economic conditions of the state.

The main powers and activities of the vocational education institution are identified, including: organization of the educational process, educational-methodical, educational-production, educational, production-commercial and financial-economic activity; selection of forms and methods of training of future representatives of production; development of working curricula and programs on the basis of standard

curricula and programs, determination of the regional component of the content of vocational education, which are approved in the prescribed manner.

The specifics of vocational training of students of vocational education institutions are studied.

Key words: *vocational education institution, vocational training, vocational education, engineer-teacher, vocational education specialists, students of vocational education institutions, functions of vocational training.*

Постановка проблеми. Діяльність майбутнього фахівця інженерного профілю під час здійснення ним навчальної функції в закладі професійно-технічної освіти реалізується за допомогою та під час комунікації, до якої висуваються високі вимоги, зазначені в освітньо-кваліфікаційних характеристиках фахівця інженерно-педагогічної галузі у зв'язку з його функціями. Провідними з них є такі: забезпечувати його ефективність і оптимальність, організовувати дидактичний процес, відповідати за повноту та якість реалізації змісту програм виробничого навчання; здійснювати навчально-методичну роботу з забезпечення змісту та процесу професійного навчання; забезпечувати зв'язок навчання учнів з виробничою діяльністю на базах практики; піклуватися про здійснення процесу виховання в навчальній діяльності, що носить соціальний і професійний характер; розвивати в учнів прагнення до технічної творчості, винахідницької діяльності як основи професійної майстерності; готувати учнів до поетапної атестації тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На основі аналізу вимог до педагогічних працівників, що працюють у закладах професійно-технічної освіти, Н. Волковою, І. Васильєвим, В. Бакатановою, Н. Брюхановою, Р. Горбатьком, А. Джантіміровим, Д. Коваленком, О. Коваленко, В. Ковальчук, М. Лазарєвим, Т. Лазаревою, В. Мозговим, Г. Русановим, Г. Сажко, С. Хоменком, Л. Штефан та іншими сучасними науковцями розкрито різні аспекти професійної підготовки майбутніх фахівців інженерного профілю.

Виклад основних результатів дослідження. Професійно-технічна освіта є єдиною сферою, яка спеціалізується на відтворенні провідного складника продуктивних сил сучасного суспільства – кваліфікованих працівників для всіх галузей нематеріального і матеріального виробництва, а також для різних видів виробничої діяльності майбутніх фахівців.

Аналіз наукових праць В. Головінова [0], В. Радкевич [0], С. Ніколаєнка [0] та ін. показав, що професійне навчання учнів у закладах професійно-технічної освіти є провідним напрямом професійно-технічної освіти, що забезпечує продуктивність фахової підготовки робітничих кадрів. Він визначається як цілеспрямована, послідовно організована взаємодія спеціально підготовлених педагогічних працівників (викладачі загальноосвітніх, спеціальних дисциплін і загальнотехнічних, керівники виробничих практик, майстри виробничого навчання) та учнів закладу професійно-технічної освіти, зумовлена змістом майбутньої професійної діяльності у виробничій

галузі, необхідністю розв'язання завдань освіти, виховання й загального розвитку особистості майбутнього працівника.

На сучасному етапі існування професійно-технічної освіти в Україні науковці приділяють доволі значну увагу тому, що вона «потребує оновлення, приведення у відповідність з потребами інформаційно-технологічного суспільства, врахування динамічних змін на ринку праці, підготовки майстрів та учнів, викладачів, модернізації матеріально-технічної бази училищ, соціального захисту педагогів професійного навчання, сучасного науково-методичного забезпечення підготовки висококваліфікованого виробничого персоналу» [0, с. 142].

Сучасні науковці як аргументи на користь нагальних змін у професійній підготовці робітничих кадрів указують на: зміну соціально-професійної структури українського ринку праці у зв'язку зі зміною форм власності, появою нових робочих місць і видів затребуваних професій, що «вимагають від потенційних робітників специфічних знань і умінь; різке падіння попиту на традиційні масові спеціальності, що викликало кількісну та якісну трансформацію трудових ресурсів у промисловості» [0, с. 91]. «Державне регулювання виробництва, розподіл трудових ресурсів і контроль за соціально-професійною мобільністю кадрів сьогодні практично відсутній і це загострює проблеми, пов'язані з ринком праці» [0, с. 91].

Науковець С. Сисоєва підкреслила, що професійна освіта є неперервною, цілісною системою, яка «організаційно, технологічно й змістовно забезпечує потреби людини в навчанні, духовному й культурному розвитку, підвищенні професійної компетентності й просто пережитої естетичної насолоди від пізнання, що відповідає запитам і інтересам особистості» [0, с. 7].

Професійно-технічна освіта покликана виконати певні функції, зумовлені потребами суспільства, пріоритетними серед яких науковці [0] визначають когнітивну, функцію розвитку особистості, культурно-гуманістичну, професіоналізації і соціалізації, технологічну.

Так, когнітивна функція передбачає спрямованість професійно-технічної освіти на формування певного рівня загальнонаукової, соціальної та професійної компетентності учнів, тобто на оволодіння ними системою наукових, соціальних і технічних знань, навичок і умінь як основи професійної діяльності. Реалізація цієї функції виявляється в застосуванні учнями наукових знань у конкретних умовах професійної діяльності, система яких визначається в змісті освіти як сукупності дисциплін навчального плану підготовки фахівця певної робітничої спеціальності. Безумовно, когнітивна функція професійно-технічної освіти, як і будь-якої іншої, виступає провідною, що є специфічною саме для цього рівня і напряму підготовки фахівця.

Функція соціалізації професійно-технічної освіти передбачає не тільки і не стільки адаптацію до соціальних умов, скільки активну діяльність особистості з їхнього перетворення. Провідним механізмом соціалізації в сучасних умовах стає самовизначення особистості.

Професійна освіта орієнтована допомогти молодій людині самовизначитися в сучасному навколишньому світі: в системі суспільних цінностей і норм, політичному житті суспільства; здійснити професійний вибір і самовизначення. Соціалізація особистості висуває нові вимоги до змісту професійної освіти, яка не обмежується виключно професійним навчанням, але й включає навчальні дисципліни та курси, що забезпечують відтворення і моделювання всіх життєвих відносин особистості. Визначне місце в соціалізації займає професіоналізація як результат і процес становлення людини-професіонала, залучення її до системи професійних відносин і професійної діяльності. Така професіоналізація, на думку науковців [0], є неможливою без включення учнів у відповідну практичну діяльність, без здійснення професійно орієнтованих технологій навчання і підходу до освіти, що створюють ситуації професійного самовизначення. Професіоналізація та успішність соціалізації учня залежить від одночасної спрямованості професійної освіти на розвиток індивідуальності особистості, набуття особистісного сенсу професійного навчання, її творчого потенціалу, становлення соціальної та професійної позиції.

Культурно-гуманістична функція професійно-технічної освіти орієнтована не тільки на забезпечення висхідного відтворення культури, але й на становлення індивіда як людини культури, що визначає її успішний розвиток, соціалізацію та професіоналізацію, а, отже, й якість громадянського, особистісного та економічного існування.

Сучасна освіта трансформується в найважливішу умову і середовище формування дійсно культурного способу задоволення особистістю своїх різноманітних потреб, вибору гідного способу життя. Майбутній фахівець кожної сфери суспільного виробництва повинен володіти певним рівнем не тільки фахової, але й загальної культури (духовно-моральної, естетичної, екологічної, політичної, економічної тощо), що відбивається в міждисциплінарному, інтегрованому характері професійної освіти, в її гуманізації та гуманітаризації.

На сучасному етапі розвитку професійно-технічної освіти саме ця функція є дещо втраченою через скорочення навчальних годин на вивчення дисциплін гуманітарного циклу.

Функція розвитку особистості спрямована на підготовку професійно мобільного, конкурентоспроможного фахівця в умовах інформаційно-технологічного суспільства і вимагає від системи професійної освіти переважної орієнтації на розвиток особистості майбутнього фахівця. Розвинене мислення, здатність знаходити й обробляти інформацію, оперувати нею, творчо її використовувати стає провідною умовою ефективності професійної діяльності.

Основою розвитку таких здібностей є формування загальнонавчальних навичок і умінь, оволодіння комп'ютерною, інформаційною грамотністю, методологічними знаннями, що дозволяють аналізувати, прогнозувати і проектувати власну професійну діяльність.

У процесі сучасної професійної освіти в учня розвивається творче мислення, засвоюються способи саморозвитку, самоосвіти та самооцінки, формуються вміння, що забезпечують здійснення проєктно-технологічної діяльності. Визнання цієї функції в професійно-технічній освіті передбачає внесення в зміст підготовки фахівця спеціальних дисциплін, а також використання способів діяльності, що забезпечують розвиток особистості працівника щодо просування до більш високого рівня розвитку. Безумовно, мета забезпечення його готовності до навчання впродовж життя в мінливих умовах сьогодення втрачає сенс без розвитку особистості фахівця під час професійної освіти.

Технологічна функція професійної освіти зумовлена виробничо-технологічною діяльністю фахівців у сферах організації, планування, розрахунково-аналітичної, мотивації і контролю експлуатаційної, сертифікаційної, контрольно-оцінної, науково-дослідної та методичної діяльності [0]. Саме технологічна функція забезпечує підготовку майбутнього фахівця до професійної діяльності. Комплексне поєднання з іншими функціями забезпечує готовність працівника до усвідомленої, творчої їх реалізації.

Виконання визначених науковцями функцій покладено безпосередньо на спеціально створену систему професійно-технічної освіти як «заклади освіти, що забезпечують реалізацію потреб громадян в якісній професійно-технічній освіті, оволодіння робітничими професіями, спеціальностями, кваліфікацією відповідно до їхніх інтересів, здібностей, стану здоров'я» [0, с. 738].

На основі викладеного слід відзначити, що сучасна система професійно-технічної освіти є розгалуженою зі сформованими традиціями, яка на сучасному етапі перебуває в стані перебудови і переорієнтації відповідно до висунутих до неї державою і суспільством вимог, нових соціально-економічних умов, тенденцій розвитку такої освіти за кордоном тощо.

Відповідно до визначених державою функцій основними повноваженнями і напрямками діяльності закладу професійно-технічної освіти нині є такі:

- навчально-виробнича, навчально-виховна, виробничо-комерційна, навчально-методична та фінансово-господарська діяльність;
- обрання форм і методів навчання майбутніх представників виробництва, організація навчально-виховного процесу;
- визначення регіонального компонента змісту професійно-технічної освіти, які затверджуються в установленому порядку, розроблення робочих навчальних планів і програм на основі типових навчальних планів і програм [0].

Таким чином, професійно-технічна освіта передбачає залучення учнів закладів професійно-технічної освіти до навчально-виховної, а також навчально-виробничої діяльності, які тісно пов'язані між собою єдиною метою – підготовка майбутнього фахівця певної галузі до

виконання конкретних функцій професійної діяльності у виробничій галузі або сфері послуг [0].

Спираємося на думку Т.Десятова щодо різниці в термінах «професійна освіта» і «професійна підготовка» в системі професійно-технічної освіти. Так, професійна підготовка не супроводжується підвищенням загальноосвітнього рівня учнів, а здійснюється з метою навчання виконання певного виду робіт, тоді як професійна освіта виступає процесом і результатом оволодіння учнями знань, навичок і умінь, цінностей і норм з конкретної професії з одночасним формуванням загальної культури і особистості [0].

Висновки. Ураховуючи викладене, можемо сформулювати висновок, що професійно-технічна освіта поєднує в собі тісно пов'язані між собою як професійну, так і загальноосвітню підготовки майбутнього фахівця професійно-виробничої галузі, безумовно, орієнтованого на задоволення освітніх потреб. Значна роль у цьому процесі належить професійному навчанню, адже саме в цьому полягає основне призначення такої освіти на відміну від загальної. Одночасно комплексний характер цілей професійно-технічної освіти робить її більш ефективною порівняно з професійною підготовкою фахівця безпосередньо на виробництві.

Література

1. Горбатюк Р., Волкова Н. Інтеграція професійної освіти і виробництва як чинник модернізації підготовки майбутніх інженерів-педагогів у галузі харчових технологій. *Ukrainian Journal of Educational Studies and Information Technology*. 2018. Т. 6. № 1. С. 89-102.
2. Десятов Т. Сучасне наукове бачення неперервної професійної освіти: стратегія розвитку в масштабах геополітичних регіонів. *Неперервна професійна освіта: теорія і практика*. 2002. № 2. С. 9-23.
3. Кремень В. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; головний ред. В. Кремень. Київ : Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.
4. Мефанік М. Особливості освітнього середовища професійно-технічного навчального закладу. *Проблеми інженерно-педагогічної освіти: зб. наук. праць*. Харків : УІПА, 2015. № 48–49. С. 103–111.
5. Никитина Н., Железнякова О., Петухов М. Основы профессионально-педагогической деятельности : учебн. пособие. Москва : Мастерство, 2002. 288 с.
6. Ничкало Н. Проблеми формування сучасного виробничого персоналу в Україні: стратегія і перспективи наукових пошуків. *Педагогіка і психологія професійної освіти: результати досліджень і перспективи: зб. наук. пр.* / [за ред. І. Зязюна, Н. Ничкало]. Київ, 2003. С. 142.
7. Ніколаєнко С. Інноваційний розвиток професійно-технічної освіти в Україні. Київ : Книга, 2007. 217с.
8. Петухов М. Научные основы профессионально-технологической системы обучения специальным предметам : учеб. пособие. Москва : Вузовский учебник, 2009. 313 с.
9. Радкевич В. Проблеми професійного навчання на виробництві. *Професійне навчання на виробництві: зб. наук. пр.* 2003. Вип. 1. С. 36–46.

10. Сисоева С. Творчість і технології в наукових дослідженнях неперервної професійної освіти : наук. видання / за ред. С. Сисоевої. Київ : КІМ, 2008. 424 с.
11. Головінов В. Професійно-технічна освіта в умовах світової та вітчизняної фінансово-економічної кризи. *Професійно-технічна освіта*. 2008. № 4. С. 3-7.

References

1. Horbatiuk R., Volkova N. (2008) Intehratsiia profesiinoi osvity i vyrobnytstva yak chynnyk modernizatsii pidhotovky maibutnikh inzheneriv-pedahohiv u haluzi kharchovykh tekhnolohii [Integration of vocational education and production as a factor in modernizing the training of future engineers-teachers in the field of food technology]. *Ukrainian Journal of Educational Studies and Information Technology*, № 1, 89-102 [in Ukrainian].
2. Desiatov T. (2002) Suchasne naukove bachennia neperervnoi profesiinoi osvity: stratehiia rozvytku v masshtabakh heopolitychnykh rehioniv [Modern scientific vision of continuing vocational education: development strategy on the scale of geopolitical regions]. *Neperervna profesiina osvita: teoriya i praktika*, № 2, 9-23 [in Ukrainian].
3. Kremen V. (2008) Entsyklopediia osvity [Encyclopedia of Education]. Kyiv : Yurinkom Inter [in Ukrainian].
4. Mefanik M. (2015) Osoblyvosti osvitnoho seredovyshcha profesiino-tekhnichnoho navchalnoho zakladu [Features of the educational environment of vocational school]. *Problemy inzhenerno-pedahohichnoi osvity*, № 48-49, 103-111 [in Ukrainian].
5. Nikitina N. (2002) Osnovy professional'no-pedagogicheskoi deyatel'nosti [Fundamentals of professional and pedagogical activities]. Moskva : Masterstvo [in Russian].
6. Nychkalo N. (2003) Problemy formuvannia suchasnoho vyrobnychoho personalu v Ukraini: stratehiia i perspektyvy naukovykh poshukiv [Problems of formation of modern production personnel in Ukraine: strategy and prospects of scientific research]. *Pedahohika i psykholohiia profesiinoi osvity: rezulyaty doslidzhen i perspektyvy*, 142 [in Ukrainian].
7. Nikolaienko S. (2007) Innovatsiinyi rozvytok profesiino-tekhnichnoi osvity v Ukraini [Innovative development of vocational education in Ukraine]. Kyiv : Kniga [in Ukrainian].
8. Petukhov M. (2009) [Scientific bases of professional-technological system of teaching special subjects]. Moskva : Vuzovskii uchebnik [in Russian].
9. Radkevych V. (2003) Problemy profesiinoho navchannia na vyrobnytstvi [Problems of vocational training in the workplace]. *Profesiine navchannya na vyrobnytstvi*, 1, 36-46 [in Ukrainian].
10. Sysioeva S. (2008) Tvorchist i tekhnolohii v naukovykh doslidzhenniakh neperervnoi profesiinoi osvity: nauk. vydannia [Creativity and technology in research in continuing professional education]. Kyiv : KIM [in Ukrainian].
11. Holovinov V. (2008) Profesiino-tekhnichna osvita v umovakh svitovoi ta vitchyznianoj finansovo-ekonomichnoi kryzy [Vocational education in the global and domestic financial and economic crisis]. *Profesiino-tekhnichna osvita*, № 4, 3-7 [in Ukrainian].

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовані функції професійного навчання учнів закладів професійно-технічної освіти: когнітивна, функція розвитку особистості, соціалізації, культурно-гуманістична та технологічна.

Виконання визначених науковцями функцій покладено безпосередньо на створені в системі професійно-технічної освіти заклади, що забезпечують реалізацію потреб громадян, оволодіння робітничими професіями, кваліфікацією, спеціальностями відповідно до їхніх інтересів, стану здоров'я, здібностей.

Досліджено, що професійна освіта є єдиною сферою, яка спеціалізується на відтворенні провідного складника – кваліфікованих працівників для всіх галузей нематеріального і матеріального виробництва, а також для різних видів виробничої діяльності майбутнього фахівця.

Відзначено, що сучасна система професійної освіти є розгалуженою зі сформованими традиціями, яка на сучасному етапі перебуває в стані перебудови і переорієнтації відповідно до висунутих до неї суспільством і державою вимог, тенденцій розвитку такої освіти за кордоном, нових соціально-економічних умов тощо.

Виявлено основні повноваження та напрями діяльності закладу професійної освіти: організація навчально-виховного процесу, навчально-методична, навчально-виробнича, навчально-виховна, виробничо-комерційна та фінансово-господарська діяльність; обрання форм і методів навчання майбутніх представників виробництва; розроблення робочих навчальних планів і програм на основі типових навчальних планів і програм, визначення регіонального компонента змісту професійно-технічної освіти, які затверджуються в установленому порядку.

Досліджено специфіку професійного навчання учнів закладів професійно-технічної освіти.

Ключові слова: *заклад професійно-технічної освіти, професійне навчання, професійно-технічна освіта, інженер-педагог, фахівці професійно-технічної освіти, учні закладів професійно-технічної освіти, функції професійного навчання.*